

O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA EKSPORT SALOHIYATINING ROLI VA AHAMIYATI

O. Komolov

Toshkent moliya instituti dotsenti

B. Alijonov

Toshkent moliya instituti magistranti

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotining dolzarb va ustun qismi bo‘lgan eksport salohiyatining Respublika iqtisodiyotida tutgan o‘rni, eksport salohiyatini yanada rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar natijalari tahlili hamda eksport sektorining tashqi savdo aylanmasidagi ulushini oshirishga qaratilgan taklif va tavsiyalar yoritib berilgan.

Kalit so‘zlar: eksport, salohiyat, sektor, tashqi savdo, import, iqtisodiyot, mahsulot, ahamiyat.

THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF EXPORT IN THE ECONOMY OF UZBEKISTAN

ABSTRACT

This article describes the role of the export potential, which is a relevant and dominant part of the economy of Uzbekistan, the analysis of the results of measures aimed at further developing the export potential, and suggestions and recommendations aimed at increasing the share of the export sector in the foreign trade turnover.

Keywords: export, competence, sector, foreign trade, import, potential, economy, product, importance.

Mamlakat iqtisodiyotida tadbirkorlik, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivoji qanchalik ahamiyatli bo‘lsa, milliy mahsulotlarining chet davlatlarga eksporti ham shunchalik muhimdir. Eksport salohiyatining rivojlanishi milliy iqtisodiyotning boshqa tarmoqlar ta‘minlolmaydigan darajada o‘shishiga olib keladi. Bu kabi o‘shishlar mamlakatning deyarli har bir sektorida seziladi. Misol uchun, milliy mahsulot chet davlatga sotilishidan u mahsulotga talab ortadi, bu esa ishlab chiqaruvchi mamlakatda qo‘shimcha ish o‘rinlari yaratilishiga imkon yaratadi. Qolaversa, sotilgan tovarlardan daromadlar chet el valyutasida

bo'lishi mamlakat valyuta rezervini xorijiy valyutalar bilan boyitadi. Xorijiy valyutaning ko'payishi esa mamlakat import salohiyatini arzonroq va qulayroq amalga oshirishga xizmat qiladi. Boshqa rivojlangan mamlakatlar misolida ko'radigan bo'lsak, Amerika Qo'shma Shtatlarining yalpi ichki mahsulotining 10.89%(3.01 tr dollar) mamlakatda yaratilgan xizmat va mahsulotlar eksportidan tushgan daromadlar tashkil qiladi.¹ Janubiy Koreya Respublikasida esa mamlakatda yaratilgan tovar va xizmatlar eksportidan daromad yalpi ichki mahsulotning 38% ni tashkil qiladi.² Yuqoridagi ma'lumotlar eksport sektori haqiqatdan ham mamlakatlar iqtisodiyotining muhim ustuni ekanligini isbotlamoqda.

1-rasm. O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi (yanvar-avgust, mln. AQSH dollari)³

O'zbekistonda ham yaqin yillardan buyon tashqi savdo salohiyatini, xususan eskportni rivojlantirishga doir ko'plab amaliy ishlar olib borilmoqda. Jumladan, 2017-2021-yillarga mo'ljallangan “Harakatlar strategiyasi” ning uchinchi muhim yo'nalish - “Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yo'nalishlari” bo'limida eksport faoliyatini

liberallashtirish va soddalashtirish, eksport tuzilmasi va geografiyasini diversifikatsiya qilish, iqtisodiyot tarmoqlari va hududlarning eksport salohiyatini kengaytirish va safarbar etish⁴ bandi

¹ <https://www.statista.com/topics/1715/us-export/#topicOverview>

² <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/mi/research-analysis/south-koreas-exports-rebound-in-october-2023-nov23.html>

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi statistika agentligi, 2023- yil yanvar-avgust oylari uchun dastlabki ma'lumot, O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi.

borligini hamda qo'shni davlatlar bilan chegara o'tkazish punktlarini ishga tushirishga qaratilgan yo'nalishlarning ham borligi chet mamlakatlar bilan savdo aloqalarini rivojlantirishga oid birinchi va kichik qadam deyishimiz mumkin. Qolaversa, 2022-yilning 8-avgustida Prezident Shavkat Mirziyoyev boshchiligida "Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan hamkorlikni kengaytirish masalalari" yuzasidan o'tkazilgan yig'ilish ham xalqaro "oldi-berdi" siyosatini e'tiborda ekanligini ko'rsatadi.

2-rasm. Respublika eksportida asosiy hamkor davlatlarning ulushi (2023-yil yanvar-avgust, % da)

Albatta, bu borada amalga oshirilayotgan islohotlar o'z samarasini bermasdan qolmaydi. Misol qilib keltiradigan bo'lsak, joriy yilning yanvar-avgust oralig'idagi Respublika Tashqi savdo aylanmasi 40.0 mlrd. dollarni tashkil etdi. Bu esa 2022-yilning mos davriga nisbatan 7.5 mlrd. dollarga yoki 23.2%ga ko'p demakdir. Qolaversa, 2023-yilning uch choragi yakuniga ko'ra Tashqi savdo aylanmasida eksportning ulushi 16 434.6 mln. AQSh dollariga yetdi. O'tgan yilning huddi shu davrlariga nisbatan 27.8% o'sishni ko'rishimiz mumkin.

Respublika tashqi savdo aylanmasida, jumladan eksport tarmog'ida asosiy hamkor davlatlar bo'lib Rossiya, XXR, Turkiya, Qozog'iston, Afg'oniston, Qirg'iz Respublikasi va Tojikiston qolmoqda. Xoh xizmatlar sohasi bo'lsin, xoh oziq-ovqat mahsulotlari eksporti bo'lsin g'arb davlatlarining ulushi atrofimizdagi mamlakatlarnikiga qaraganda sezilarli darajada kamligi hammamizga ma'lum. Tashqi savdoning iqtisodiyotdagi ulushini oshirish maqsadida g'arb davlatlari bilan ham munatazam va mustahkam aloqalarni o'rnatishimiz lozim. Misol uchun, Yevropa aholisining uchdan bir qismidan ortiqrog'i(70%) energiya manbai sifatida qattiq yoqilg'idan foydalanadi. 2022-yil fevral oyida Rossiya va Ukraina o'rtasidagi ziddiyatli vaziyatlar esa Yevropa aholisini energiyaga bo'lgan talabini yanada oshirdi. G'arb davlatlari iqtisodchilarining energiyaga aloqador rejalaridan biri – 2027-yil yakuniga qadar Rossiya Federatsiyasidan energiya importini kamaytirish, imkon qadar tugatishdir. Bu esa Yevropa mamlakatlari hukumatlarini Sharq davlatlari bilan hamkorlik qilish undaydi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash mumkinki, Rossiya va Ukraina o'rtasidagi urush g'arb davlatlarini "Yashil energiya"ga tezroq o'tishga majbur qilmoqda. Bundan ko'zlangan asosiy ikki maqsad esa – iqlim o'zgarishini kamaytirish, aholini muntazam energiya bilan ta'minlash. O'zbekiston ham tabiiy boyliklarini va mo'tadil iqlimini hisobga olib, Yevropa davlatlari iste'moli uchun "Yashil energiya" manbaalarini taklif etishi mumkin. Bu 2030-yilga borib **120**

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi "2017-2021yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha "Harakatlar strategiyasi".

milliard kVt/soat “Yashil energiya” ishlab chiqarishni rejalashtirayotgan O‘zbekiston uchun amallasa bo‘ladigan taklifdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 01.05.2023-yil, yangi tahriri.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “2017-2021yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha “Harakatlar strategiyasi”.
3. “O‘zbekiston – 2030” rivojlanish strategiyasi to‘g‘risidagi PF-158-sonli Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Qonunchiliklari jamlanmasi yagona sayti www.lex.uz
5. O‘zbekiston Respublikasi Statistika Qo‘mitasi rasmiy veb-sayti stat.uz.
6. Tashqi iqtisodiy aloqalar va savdo statistika boshqarmasining 2023-yil yanvar-iyun uchun statistik to‘plami.